

ГЛОТТОДИДАКТИКА

*Dorota Dziewanowska***Nowe wyzwania dla współczesnego nauczyciela
w kontekście integracji europejskiej**

Zmiany zachodzące w życiu politycznym, gospodarczym, społecznym oraz dynamiczny postęp w nauce, technice i technologii informacyjnej wymagają dziś innej edukacji młodego pokolenia, a w konsekwencji innego spojrzenia na rolę nauczyciela w procesie dydaktycznym. Zdaniem Ryszarda Pachocińskiego, nauczyciel przestaje być autorytetem naukowym, stając się w coraz większym stopniu przewodnikiem po świecie wiedzy. Oznacza to, że we współczesnej rzeczywistości nauczyciel przestaje pełnić funkcję osoby przekazującej wiedzę i przejmuje rolę konsultanta, animatora, twórcy systemu kształcenia, promotora zmian i orędownika dialogu¹. Szczególnie w świetle potrzeb integrującej się Europy istnieje potrzeba kształtowania kompetencji nauczyciela w zakresie dialogu i komunikacji międzykulturowej oraz rozwijania jego kreatywności. Dialog może skutecznie znieść barierę pomiędzy uczniem i nauczycielem i, tym samym, przyczynić się do kształtowania relacji między nimi, opartych na wzajemnym zaufaniu². Zdaniem Bogdana Suchodolskiego, edukacja szkolna XXI wieku winna być oparta na wielostronnej komunikatywności, zakładającej tworzenie różnorodnych relacji na płaszczyźnie nauczyciel – uczeń, a także oznaczającej potrzebę prowadzenia szerokiego dialogu, dokonywania międzynarodowej wymiany, organizowania kontaktów i spotkań pomiędzy uczestnikami europejskich systemów szkolnych. Dialog powinien służyć wielostronnej komunikatywności między narodami, być istotnym czynnikiem wzajemnego zbliżenia i porozumienia społecznego. Dlatego dialog powinien stać się zasadniczym elementem nowoczesnie rozumianego, dwupodmiotowego procesu kształcenia³. Szkoła, będąca częścią europejskiego systemu edukacyjnego, powinna rozwijać nie tylko kompetencje poznawcze uczniów, ale przede wszystkim realizować zadania wychowawcze. Waldemar Pfeiffer, podkreślając, iż współczesna cywilizacja stawia

¹ Zob. R. Pachociński, *Kształcenie umiejętności myślenia w nowoczesnej szkole*, „Nowe w Szkole” 1998/99, nr 5, s. 9.

² Zob. I. Kopaczyńska, *Dialogowe interakcje w procesie oceniania szkolnego*, [w:] *Osoba. Edukacja. Dialog*, t. 2, red. M. Ledzińska, G. Rudkowska, L. Wrona, Kraków 2002, s. 101–102.

³ Zob. B. Suchodolski, *Wychowanie jako naprawa ludzkiego świata*, [w:] *Oświata i wychowanie w okresie cywilizacyjnego przełomu*, red. J. Nowak, Warszawa 1988, s. 30–36.

nowe wyzwania przed systemem edukacyjnym, wśród ogólnodydaktycznych zasad nauczania wymienia wychowanie interkulturowe, które określa jako zasadę i cel nauczania⁴. Wraz z postępującą globalizacją i integracją Europy, w dobie wzmożonych kontaktów międzynarodowych istnieje konieczność wychowania w duchu tolerancji, szacunku i przyjaźni wobec innych narodów, poszanowania praw człowieka, kształtowania postaw pokojowych, rozwijania umiejętności rozwiązywania problemów na drodze negocjacji i dialogu, skutecznej komunikacji, przygotowania do egzystencji w warunkach różnorodności i odmienności kulturowej, kształcenia informatyczno-medialnego, językowego oraz kształtowania postaw kreatywnych. Mając na uwadze procesy integracji europejskiej, do ważniejszych zasad ogólnodydaktycznych Waldemar Pfeiffer zalicza zasadę wiązania teorii z praktyką. Zasada ta stawia wymóg opracowania programów, metodyk i materiałów nauczania dla realizacji życiowych planów uczących się oraz pozwala realizować cele wychowawcze, a w szczególności zakłada przygotowanie uczniów/studentów do partnerskich stosunków interkulturowych z innymi krajami. Zdaniem tego autora, jest to główne zadanie dla całego systemu oświatowego, przygotowującego młodzież do życia w warunkach multikulturowych kontaktów i współpracy w zjednoczonej Europie⁵.

Przemiany, dokonujące się we współczesnej edukacji, wymagają od instytucji, przygotowujących do zawodu nauczyciela, tworzenia nowej jakości kształcenia. W zawodzie tym niezbędne stają się różnorodne umiejętności oraz szerokie kompetencje zawodowe, które pozwolą nauczycielowi efektywnie funkcjonować w warunkach zmieniającej się rzeczywistości szkolnej, wymagającej dostosowania standardów i jakości kształcenia do potrzeb jednoczącej się Europy. Kształcenie zawodowe nauczyciela powinno zmierzać w kierunku przygotowania go do przyjmowania postawy doradcy młodych pokoleń, przewodnika po świecie informacji naukowych i wartości kultury, jak również organizatora procesu uczenia się. Współczesny nauczyciel powinien być osobą, umiejącą nawiązywać kontakt z uczniami, poznawać ich psychikę, kształtować odwagę w wyrażaniu własnych opinii i poglądów, prowadzić dialog, oparty na postawie interakcyjnej. Powinnością nauczyciela staje się nie tyle wyposażenie ucznia w określony zasób wiedzy, co ukształtowanie jego osobowości, jego własnej strategii uczenia się, samokształcenia, umiejętności przekształcania otaczającej rzeczywistości, dokonywania trafnych wyborów, ponoszenia odpowiedzialności za własne osiągnięcia lub porażki⁶. Nauczyciel szkoły XXI wieku powinien odznaczać się innowacyjnością, umiejętnością modyfikowania tradycyjnych sposobów nauczania w zależności od potrzeb uczniów, umiejętnością poszukiwania nowych rozwiązań i inicjowania różnych zmian, powinien także posiadać umiejętność refleksyjnego, krytycznego definiowania i analizowania rzeczywistości edukacyjnej. Nauczyciel, funkcjonujący w europejskim społeczeństwie

⁴ Zob. W. Pfeiffer, *Nauka języków obcych. Od praktyki do praktyki*, Poznań 2001, s. 58.

⁵ Zob. tamże, s. 58.

⁶ Zob. H. Komorowska, *Sukces i niepowodzenie w nauce języka obcego*, Warszawa 1978; T. Siek-Piskozub, T. Wojciechowska, *Spójność systemu nauczania języków obcych podstawą efektywności*, „Neofilolog” 1990, nr 2, s. 9–16; T. Siek-Piskozub, *Aktywizacja ucznia w procesie nauczania języka obcego*, „Neofilolog” 1990, nr 2, s. 25–29; T. Lewowicki, *Indywidualizacja kształcenia. Dydaktyka różnicowa*, Warszawa 1997 i in.

informacyjnym i komunikacyjnym, ujmowany jest jako osoba sprawnie posługująca się nowoczesną technologią informacyjną⁷.

Obecnie prowadzi się wiele badań nad stworzeniem modelowego wizerunku współczesnego nauczyciela. Zdaniem Marka Stanisława Szczepańskiego, nowoczesnego nauczyciela powinna charakteryzować postawa otwartości na nowe doświadczenia, gotowość świadomej akceptacji zmian, zdolność do zbierania informacji i wykorzystywania ich w działaniu praktycznym, umiejętność planowania i przewidywania. Ponadto nauczyciel obecnych i nadchodzących czasów powinien posiadać umiejętności techniczne, zapewniające sprawne posługiwanie się nowymi technologiami, mieć wysokie aspiracje zawodowe, świadomość godności innych i jej poszanowanie, uniwersalizm i optymizm w postępowaniu⁸.

Posiadane przez nauczyciela kwalifikacje i nabyte kompetencje zawodowe są niezbędnym warunkiem dla skutecznej realizacji zadań i funkcji szkoły. Dlatego nauczyciel powinien mieć pełne wykształcenie akademickie oraz umieć uczyć innowacyjnie z wykorzystaniem nowych technologii.

Kształcenie współczesnych nauczycieli, jak stwierdza Czesław Banach, winno być procesem wielostronnym, wielofunkcyjnym i interdyscyplinarnym, odbywającym się w trzech wymiarach czasowych: przeszłości, teraźniejszości i przyszłości, w czterech obszarach: regionalnym, polskim, europejskim i globalnym, a także w trzech sferach: aksjologiczno-poznawczej, emocjonalnej i praktycznej⁹.

Istotnym zadaniem w kształceniu nauczycieli jest ukształtowanie kompetencji zawodowych, niezbędnych dla prawidłowego planowania, realizacji i oceniania własnych przedsięwzięć edukacyjnych oraz pracy uczniów. Kompetencje te obejmują zbiór predyspozycji człowieka, od których zależy „sprawne wykonywanie działań, autonomiczne kierowanie samorozwojem, pełnienie ról społecznych oraz organizacyjnych. Kompetencje są pewną ukrytą cechą (metawłaściwością), która przejawia się w określonych zachowaniach”¹⁰. Kompetentnym nie można być we wszelkiej działalności, można być nim tylko w ściśle określonej dziedzinie (dziedzinach). Postęp cywilizacyjny powoduje, że rozwój kompetencji, tj. określonych umiejętności do wykonywania zawodu, odbywa się przez całe życie człowieka.

W dokumentach Unii Europejskiej, w szczególności w „Białej Księdze”, zapisane zostały tzw. kompetencje kluczowe, do których należą: kompetencje językowe, kompetencje techniczne i kompetencje społeczne¹¹.

⁷ Zob. R. Wawrzyńczak, *Kompetencje komunikacyjne w kształceniu nauczycieli*, [w:] *Transformacja w oświacie a europejskie perspektywy*, red. W. Horner, M.S. Szymański, Warszawa 1998, s. 198–199.

⁸ Zob. M.S. Szczepański, *Polska szkoła: między tradycją a nowoczesnością. Na marginesie refleksji o roli nauczyciela i szkoły w zintegrowanej Europie*, red. S. Badora, D. Marzec, Częstochowa 2005, s. 14–15.

⁹ Zob. Cz. Banach, *Orientacje – koncepcje edukacji nauczycielskiej*, Kraków 1998, s. 15.

¹⁰ S. Konarski, *Kluczowe znaczenie kompetencji społeczno-psychologicznych we współczesnych koncepcjach i praktyce systemów edukacji ekonomistów i menadżerów*, [w:] *Społeczno-kulturowe konteksty edukacji nauczycieli i pedagogów*, red. S. Konarski, Warszawa 2006, s. 8–9.

¹¹ Zob. *Biała Księga. Nauczanie i uczenie się. Na drodze do uczącego się społeczeństwa*, Komisja Europejska, Warszawa 1997, s. 30–32.

Kompetencje językowe przejawiają się w znajomości języków obcych (co najmniej dwóch). Znajomość języków obcych jest niezbędna, bowiem stwarza nauczycielom szerokie możliwości rozwoju zawodowego poprzez nawiązywanie współpracy z różnymi ośrodkami edukacyjnymi, mieszczącymi na całym świecie. Warto wskazać na dwoisty charakter owych kompetencji, które przejawiają się także w skuteczności zachowań werbalnych i pozawerbalnych w różnych sytuacjach edukacyjno-wychowawczych. Oznacza to, że kompetentny nauczyciel powinien wykazywać się umiejętnością nawiązywania i podtrzymywania kontaktów międzyludzkich, właściwego odbierania i interpretowania przekazów werbalnych i niewerbalnych, a także odpowiedniego reagowania na nie, zgodnie z sytuacją komunikacyjną. W „Białej Księdze” podkreśla się, iż umiejętnościom lingwistycznym musi towarzyszyć zdolność dostosowania się do środowisk pracy i życia, obowiązujących w obrębie danej kultury¹².

Nie mniej ważne w pracy nauczyciela są kompetencje techniczne, które umożliwiają sprawne korzystanie z nowoczesnych źródeł i nośników informacji. Nauczyciele powinni nabyć umiejętność wykorzystywania technologii informatycznej do wspomaganie i doskonalenia własnego warsztatu pracy. Kompetencje te są także niezbędne w pracy z uczniami¹³. Nauczyciel, który sprawnie posługuje się nowoczesnymi technologiami, potrafi pokazać i nauczyć swoich wychowanków, jak wykorzystywać znalezione w internecie informacje.

Zdolność do współpracy, pracy w grupie, kreatywność są przejawami ukształtowanych kompetencji społecznych. Ułatwiają one jednostce radzenie sobie w interakcjach z innymi ludźmi, pozwalają skutecznie wywierać pozytywny wpływ na zachowanie innych osób, grup społecznych oraz wpływają korzystnie na rozwój własny jednostki pod wpływem innych podmiotów społecznych¹⁴.

Wielu naukowców podejmowało i podejmuje próby określenia aktualnych standardów, wymogów i kompetencji, niezbędnych w pracy nauczycielskiej. Wart omówienia jest opracowany przez Zygmunta Łomnego model kompetencji nauczyciela w wymiarze europejskim. Autor ten wyraża przekonanie, iż nauczyciel powinien być autentycznym humanistą, który za najwyższe dobro uznaje człowieka, prezentuje prawdę, opartą na podstawach naukowych, jednocześnie respektuje odmienne wymiary sensu wiary i nauki oraz uznaje prawo do głoszenia swoich racji i prawo każdego człowieka do wyboru własnego wyznania i światopoglądu. Nauczyciel-humanista zawsze wyraża w swoim profesjonalnym działaniu wiarę w człowieka, w jego godne, szczęśliwe, budowane zgodnie z regułami wolności i odpowiedzialności życie, potrafi skutecznie przeciwstawiać się wykorzystywaniu przeciwko człowiekowi dóbr szeroko pojętej kultury i innych wartości materialnych i duchowych, jednocześnie głosząc i realizując postulat wyzwolenia tych dziedzin od fałszu, szowinizmu, fundamentalizmu, skrajnego technokratyzmu. Posiadając własną tożsamość narodową, religijną, moralną i ideową, nauczyciel powinien uznawać potrzebę

¹² Tamże, s. 71.

¹³ Э.Г. Азимов, *Методика применения компьютерных технологий и обучения русскому языку как иностранному*, [в:] *Методика преподавания русского языка как иностранного*, Москва 2004, s. 157.

¹⁴ Zob. tamże, s. 30–32; zob. także J. Borkowski, *Podstawy psychologii społecznej*, Warszawa 2003, s. 108.

otwarcia, zbliżenia i współpracy: narodów, państw, ras, kultur, ekonomii, kościołów. Powinien on także wyrażać potrzebę dialogu, poznania i gotowości uznania prawa innych do godnego życia i rozwoju, podejmować działania na rzecz harmonijnego i twórczego rozwoju każdej jednostki, uczestniczącej w procesie edukacyjnym, zapewniać jej poczucie podmiotowości i tożsamości. Proces edukacyjny powinien być traktowany przez nauczyciela jako fenomen społeczno-kulturowy, ustawicznie weryfikowany i kreowany zgodnie z humanistycznymi wyzwaniami zmieniającej się cywilizacji i nieustannie odkrywanych nowymi potrzebami i aspiracjami społeczności uczniowskiej. Zygmunt Łomny podkreśla, iż kompetentny nauczyciel to taki, który potrafi przestrzegać praw uczniów, podejmować działania na rzecz eliminowania w interakcjach interpersonalnych autorytaryzmu, dominacji, sadyzmu, oderwania edukacji od sfery publicznej. Postuluje on wprowadzenie pełnej humanizacji życia w różnych grupach społecznych szkoły oraz w innych instytucjach wychowawczych poprzez autentyczne poznanie, zrozumienie, współpracę i racjonalne wspieranie oraz sterowanie¹⁵.

Moim zdaniem, warto przeanalizować kompetencje, jakie powinien posiadać nauczyciel języka obcego. Waldemar Pfeiffer wyróżnia pięć podstawowych kompetencji nauczyciela języka obcego. Należą do nich: 1) kompetencja językowa, 2) kompetencja metodyczna, 3) kompetencja krajo- i kulturoznawcza, 4) kompetencja pedagogiczna, 5) kompetencja medialna¹⁶. Kompetencja językowa wiąże się z opanowaniem wiedzy o języku oraz opanowaniem umiejętności i sprawności językowych dla celów komunikacji. Wiedza nauczyciela o budowie języka obcego powinna być funkcjonalna i aktualna, bowiem wiedzę tę nauczyciel będzie przekazywać uczniom w procesie nauczania.

Zdaniem Waldemara Pfeiffera, kompetencja metodyczna to umiejętność tworzenia i przeprowadzania efektywnych procesów glottodydaktycznych. Kompetencja ta jest związana z umiejętnością organizowania procesów nauczania i uczenia się. Posiadanie wiedzy glottodydaktycznej oznacza opanowanie „naukowych podstaw glottodydaktyki, jej przedmiotu, celów i metod badań, związków glottodydaktyki z dziedzinami pokrewnymi, zwłaszcza z psychodydaktyką i językoznawstwem, podstaw teorii akwizycji języka obcego, metod nauczania języka w rozwoju historycznym i aktualnego stanu dyskusji fachowej, metodyki nauczania języka”¹⁷.

Nauczyciel języków obcych musi dysponować pewną wiedzą o kraju, którego języka naucza, zatem musi on posiadać kompetencję krajo- i kulturoznawczą. Wiedza ta jest niezbędna dla realizacji wychowania interkulturowego, jednego z głównych zadań szkoły i zadań, związanych z nauczaniem języka.

Kompetencja pedagogiczna pozwala nauczycielowi na realizowanie na lekcji języka obcego celu wychowawczego. Realizacja tego celu w procesie glottodydaktycznym pozwala kształtować osobowość uczniów, ich postawy obywatelskie i społeczne, a także rozwijać motywację do poznawania języka obcego i innych kultur. W ramach kompetencji pedagogicznej Waldemar Pfeiffer wyróżnia dwie kompetencje szczegółowe: umiejętność pracy zespołowej z innymi nauczycielami oraz umiejętność pracy zespołowej z uczniami. Ta druga oznacza partnerski stosunek

¹⁵ Zob. Z. Łomny, *Człowiek i edukacja wobec przemian globalnych*, Opole 1995, s. 96–97.

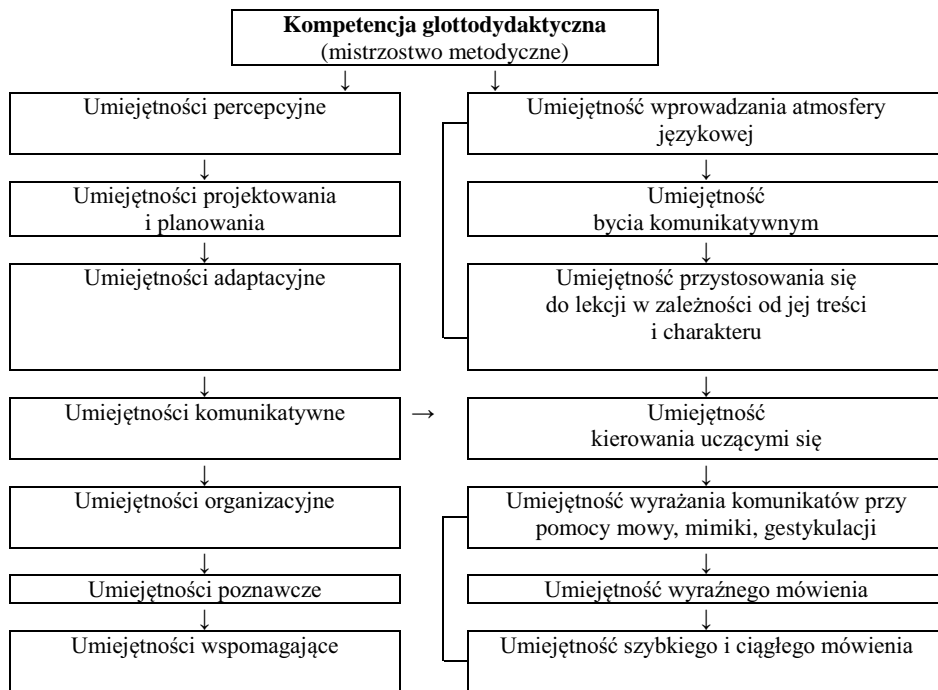
¹⁶ Zob. W. Pfeiffer, *Nauka języków obcych...*, s. 192–198.

¹⁷ Tamże, s. 196.

nauczyciela do uczniów w procesie nauczania, a także umiejętność organizowania pracy grupowej, która stanowi podstawę rozwoju kompetencji kolektywnej.

Podobnie, jak wielu innych badaczy, Waldemar Pfeiffer wyróżnia kompetencję medialną, związaną z umiejętnością sprawnej obsługi mediów oraz umiejętnością efektywnego stosowania ich w procesie nauczania. Autor ten wyraża przekonanie, iż „Nauczyciel nie może nie umieć obsługiwać komputera, korzystać z Internetu i poczty elektronicznej. Taka niechętna mediom rezygnacyjna postawa wzbudzi podejrzenie uczniów o nieudolność, wygodnictwo, a nawet zacofanie dydaktyczne nauczyciela”¹⁸.

Umiejętności metodyczne nauczyciela języka obcego składające się na jego kompetencję glottodydaktyczną Waldemar Pfeiffer przedstawił w postaci następującego schematu¹⁹:

Jak podkreśla Waldemar Pfeiffer, wymienione wyżej kompetencje są niezbędne w pracy nauczyciela i świadczą o jego mistrzostwie metodycznym.

Edukatorzy odpowiedzialni za kształcenie przyszłych nauczycieli powinni korzystać z zapisów Ministerstwa Edukacji Narodowej i Szkolnictwa Wyższego, które określiło wyraźnie kompetencje, jakimi nauczyciel powinien się wykazać po ukończeniu studiów wyższych i podyplomowych. Są to: kompetencje dydaktyczne, wychowawczo-społeczne, kreatywne, prakseologiczne, komunikacyjne i informatyczno-medialne (zob. Rozporządzenie z dnia 23.09.2003 w sprawie

¹⁸ Tamże, s. 198.

¹⁹ Tamże, s. 199.

standardów kształcenia nauczycieli). Pomocne mogą być także inne opracowania i rozporządzenia Ministerstwa Edukacji Narodowej i Szkolnictwa Wyższego, dotyczące krajowych ram kwalifikacji dla polskiego szkolnictwa wyższego (zob. Rozporządzenie z dnia 17 stycznia 2012 r. w sprawie standardów kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela). Są one tworzone w oparciu o wspólny europejski system i pozwalają na dokonywanie porównań dyplomów, uzyskanych w różnych uczelniach na terenie Europy

Waldemar Pfeiffer, stwierdzając, że na arenie międzynarodowej polscy nauczyciele języków obcych są uznawani za dobrze i wszechstronnie wykształconych, dostrzega jednak realną potrzebę dalszego modyfikowania i lepszego profilowania naszego modelu kształcenia. Równocześnie apeluje on o zachowanie dużej ostrożności w toczących się dyskusjach i przeprowadzanych reformach, by „przy ich okazji nie zatracić uznanego dorobku w zakresie kształcenia nauczycieli na rzecz najczęściej wąsko pragmatycznie pojętych modeli w krajach zachodnich”²⁰.

Warto zaznaczyć, że edukacja XXI wieku postuluje rozwój i uczenie się człowieka w ciągu całego życia. Dlatego też kompetentny nauczyciel powinien zdawać sobie sprawę z faktu, iż uzyskane przez niego w toku kształcenia kwalifikacje nie wystarczają na cały okres jego aktywności zawodowej. Oznacza to potrzebę i konieczność permanentnego aktualizowania wiedzy i nabytych umiejętności zawodowych.

Kluczową rolę w procesie dydaktycznym, obok posiadanych przez nauczyciela kompetencji zawodowych, odgrywa jego osobowość. Głównymi składnikami osobowości są: postawy, potrzeby, przekonania, temperament, motywy, uczucia, skłonności, zdolności, zainteresowania oraz cechy wyrażające indywidualny stosunek do świata i ludzi²¹. Wincenty Okoń uważa, że „przez osobowość nauczyciela można rozumieć stopień zaawansowania nauczyciela w poznawaniu, rozumieniu i wartościowaniu stosunków panujących w świecie, ze szczególnym uwzględnieniem procesów kształcenia i wychowania, oraz w twórczym przekształcaniu tych stosunków”²². Oznacza to, że cechy osobowościowe mają istotny wpływ na kunszt i mistrzostwo zawodu nauczyciela. W dziele *O duszy nauczycielstwa* Jan Władysław Dawid pisał, że: „zasadniczą cechą nauczyciela ma być wewnętrzny nakaz dobroci, co nie może wykluczyć stanowczości postępowania i stawiania wymagań wychowankom, gdyż to jest konieczne dla ich rozwoju. Miarą skuteczności pracy wychowawczej staje się wielkość jego duszy, zdolność widzenia przez niego w każdym uczniu człowieka bliskiego sobie, a nie uciążliwego rywala w zimnej grze o uzyskanie przewagi psychicznej”²³. Słowa głoszone przez Dawida napawały optymizmem i świadczyły o tym, iż zawód nauczyciela winien być traktowany jako dar, powołanie, szczególna misja. Dzisiaj zawód nauczyciela podlega ciągłej ewolucji, uległa zmianie jego rola w procesie dydaktycznym i jego status zawodowy. Pracę w szkolnictwie może podjąć każdy, kto legitymuje się odpowiednim wykształceniem, nawet jeśli nie posiada predyspozycji do wykonywania tego wyjątkowego zawodu. Obserwowane

²⁰ Zob. W. Pfeiffer, *Nauczyciele języków obcych...*, s. 189.

²¹ Zob. Cz. Banach, *Cechy osobowości nauczycieli*, „Nowa Szkoła” 1995, nr 3, s. 65; zob. także A.H. Леонтьев, *Деятельность. Сознание. Личность*, Москва 1975, s. 217.

²² W. Okoń, *Nowy słownik pedagogiczny*, Warszawa 1998, s. 278.

²³ J.W. Dawid, *O duszy nauczyciela*, Warszawa 1948, s. 79.

obecnie duże tempo życia, dążenie do szybkiego osiągania celów, sukcesów osobistych i zawodowych tworzą atmosferę ciągłej rywalizacji, która często staje się przyczyną zazdrości i zawiści zawodowej. Takie postawy kładą się cieniem na etyce zawodowej nauczyciela. Warto przypomnieć, że mistrzostwo w pracy dydaktyczno-wychowawczej osiągają jednostki o określonych cechach osobowości. Krzysztof Konarzewski określa nauczyciela jako człowieka o niewzruszonych zasadach, szerokich horyzontach, niosącego posłannictwo mistrza. Nauczyciel to znawca duszy dzieci i młodzieży. Cechuje go systematyczność, dążenie do starannego planowania działań w oparciu o naukową wiedzę, a przy tym jest szczery i spontaniczny. Nauczyciel to nie tylko bogata pełnowymiarowa osobowość, ale także człowiek, który całym swoim życiem daje przykład cnót wychowawczych. K. Konarzewski określa go mianem „modelowego posłannika wiedzy i umiejętności”²⁴.

Czesław Banach wyróżnia pięć podstawowych cech osobowościowych nauczyciela i ponad siedemdziesiąt cech-właściwości (które przytaczam wybiórczo):

1) cechy-właściwości osobowe: dostępność, bezpośredniość, kontaktowość, serdeczność, życzliwość, kulturalność, elastyczność w postępowaniu, odwaga, skromność, sprawiedliwość, dyskrecja, samokrytycyzm wobec własnej pracy, optymizm.

2) cechy-właściwości intelektualne: inteligencja, mądrość, powściągliwość w wyrażaniu sądów, opinii, ocen; samodzielność w myśleniu, aktywność w formułowaniu problemów i poglądów.

3) cechy-właściwości prakseologiczno-pedagogiczne: wiedza merytoryczna, dobre przygotowanie metodyczne, znajomość podstaw pedagogiki i psychologii; konsekwencja, akceptacja własnego zawodu, dociekliwość, samodzielność, doskonalenie, umiejętność korzystania z różnych źródeł informacji.

4) cechy-właściwości wychowawcze: otwartość na problemy uczniów, przychylność, wyrozumiałość, podmiotowe traktowanie uczniów, opiekuńczość, dotrymywanie obietnic.

5) cechy-właściwości zewnętrzne: dbałość o zdrowie i schludny wygląd, odporność na trudności w pracy, ekspresyjność, wzorowa kultura osobista, komunikatywność²⁵.

Maria Kossakowska-Maras, w ślad za Z. Włodarskim, wymienia następujące cechy przydatne nauczycielowi:

- „- nieobojętność wobec dzieci i młodzieży;
- dostrzeganie możliwości rozwojowych młodzieży i swojego oddziaływania na nią;
- odczuwanie potrzeby oddziaływania – nauczyciel nie występuje w roli biernego obserwatora;
- umiejętność postępowania pedagogicznego (takt pedagogiczny), szczególnie ważne dla tej umiejętności wydają się dwie cechy, tzn. respektowanie podmiotowości

²⁴ K. Konarzewski, *O roli i osobowości zawodowej nauczyciela albo jak uprawiać pedeutologię*, „Kwartalnik Pedagogiczny” 1990, nr 1, s. 89.

²⁵ Cz. Banach, *O kulturze pedagogicznej i etyce zawodu nauczyciela*, „Dyrektor szkoły” 1994, nr 6, s. 33; zob. także Cz. Banach, *Polska szkoła i system edukacji. Przemiany i perspektywy*, Toruń 1995, s. 152–153.

innych osób oraz empatia”²⁶. Zdaniem tej autorki, wymienione wyżej cechy najbardziej decydują o rezultatach pracy pedagogicznej nauczyciela.

Hanna Komorowska, analizując cechy i zachowania dobrego nauczyciela języka obcego, zwraca uwagę na zachowania nieobserwowalne u dobrych nauczycieli. Autorka przekonuje, że dobrym nauczycielom nigdy nie zdarzają się trzy rodzaje zachowań, jakie uznano za typowe dla nauczycieli nielubianych przez uczniów, czyli takich, których uczniowie na ogół osiągają mierne wyniki w nauce. Dobrzy nauczyciele języka obcego: 1) nigdy nie opuszczają ważnego ogniwa lekcji, jakim jest wprowadzenie, ćwiczenie i utrwalenie nowego materiału oraz jego kontrola; 2) nie zaniedbują systematycznej ustnej kontroli wyników; 3) nie szczczędzą wysiłku, by dobrze poznać cechy osobowościowe swoich uczniów, ich sytuację domową i możliwości. Dobrzy nauczyciele twierdzą, że „działania takie nie są dla nich obciążeniem i dodatkową pracą, a raczej stanowią opłacalną inwestycję, która pozwala osiągnąć lepsze wyniki znacznie mniejszym nakładem sił”²⁷.

Trzeba przyznać, że w obecnych czasach, kiedy szkoły podejmują nadmiar zadań edukacyjnych, nie jest łatwo wykonywać profesjonalnie zawód nauczyciela. Wybierając jednak ten zawód, trzeba być w pierwszej kolejności dobrym i życzliwym człowiekiem, a w drugiej – specjalistą w swojej dziedzinie.

Reasumując, należy jeszcze raz podkreślić, iż nowoczesny, europejski nauczyciel powinien dążyć do tego, by stawać się autentycznym humanistą, władającym językami Unii Europejskiej, być interesującą osobowością i przewodnikiem po świecie wiedzy, umiejącym prezentować uczniom nowoczesne sposoby nabywania, przyswajania i poszerzania wiedzy z wykorzystywaniem najnowszych technologii informacyjnych. Nadto, jako osoba kompetentna powinien być kreatorem, inicjatorem, organizatorem i animatorem procesu kształcenia.

Literatura

- Азимов Э.Г., *Методика применения компьютерных технологий и обучения русскому языку как иностранному*, [В:] *Методика преподавания русского языка как иностранного*, Москва 2004, s. 157.
- Banach Cz., *Cechy osobowości nauczycieli*, „Nowa Szkoła” 1995, nr 3.
- Banach Cz., *O kulturze pedagogicznej i etyce zawodu nauczyciela*, „Dyrektor szkoły” 1994, nr 6.
- Banach Cz., *Orientacje – koncepcje edukacji nauczycielskiej*, Kraków 1998.
- Banach Cz., *Polska szkoła i system edukacji. Przemiany i perspektywy*, Toruń 1995.
- Biała Księga. Nauczanie i uczenie się. Na drodze do uczącego się społeczeństwa*, Komisja Europejska, Warszawa 1997.
- Borkowski J., *Podstawy psychologii społecznej*, Warszawa 2003.
- Dawid J.W., *O duszy nauczyciela*, Warszawa 1948.
- Komorowska H., *Metodyka nauczania języków obcych*, Warszawa 2005.
- Komorowska H., *Sukces i niepowodzenie w nauce języka obcego*, Warszawa 1978.

²⁶ M. Kossakowska-Maras, *Optymalizacja kształcenia nauczyciela języka obcego (na przykładzie studiów rusycystycznych)*, Rzeszów 2005, s. 60.

²⁷ Zob. H. Komorowska, *Metodyka nauczania...*, s. 117–118.

- Konarski S., *Kluczowe znaczenie kompetencji społeczno-psychologicznych we współczesnych koncepcjach i praktyce systemów edukacji ekonomistów i menadżerów*, [w:] *Społeczno-kulturowe konteksty edukacji nauczycieli i pedagogów*, red. S. Konarski, Warszawa 2006.
- Konarzewski K., *O roli i osobowości zawodowej nauczyciela albo jak uprawiać pedeutologię*, „Kwartalnik Pedagogiczny” 1990, nr 1.
- Kopaczyńska I., *Dialogowe interakcje w procesie oceniania szkolnego*, [w:] *Osoba. Edukacja. Dialog*, t. 2, red. M. Ledzińska, G. Rudkowska, L. Wrona, Kraków 2002.
- Kossakowska-Maras M., *Optymalizacja kształcenia nauczyciela języka obcego (na przykładzie studiów rusycystycznych)*, Rzeszów 2005.
- Леонтьев А.Н., *Деятельность. Сознание. Личность*, Москва 1975.
- Lewowicki T., *Indywidualizacja kształcenia. Dydaktyka różnicowa*, Warszawa 1997.
- Łomny Z., *Człowiek i edukacja wobec przemian globalnych*, Opole 1995.
- Okoń W., *Nowy słownik pedagogiczny*, Warszawa 1998.
- Pachociński R., *Kształcenie umiejętności myślenia w nowoczesnej szkole*, „Nowe w Szkole” 1998/99, nr 5.
- Pfeiffer W., *Nauka języków obcych. Od praktyki do praktyki*, Poznań 2001.
- Siek-Piskozub T., *Aktywizacja ucznia w procesie nauczania języka obcego*, „Neofilolog” 1990, nr 2.
- Siek-Piskozub T., Wojciechowska T., *Spójność systemu nauczania języków obcych podstawą efektywności*, „Neofilolog” 1990, nr 2.
- Suchodolski B., *Wychowanie jako naprawa ludzkiego świata*, [w:] *Oświata i wychowanie w okresie cywilizacyjnego przełomu*, red. J. Nowak, Warszawa 1988.
- Szczepański M.S., *Polska szkoła: między tradycją a nowoczesnością. Na marginesie refleksji o roli nauczyciela i szkoły w zintegrowanej Europie*, red. S. Badora, D. Marzec, Częstochowa 2005.
- Wawrzyńczak R., *Kompetencje komunikacyjne w kształceniu nauczycieli*, [w:] *Transformacja w oświacie a europejskie perspektywy*, red. W. Horner, M.S. Szymański, Warszawa 1998.

Новые требования к современному учителю в контексте европейской интеграции

Резюме

В статье обсуждаются новые требования, которые ставятся перед современной системой обучения, а также перед учителем. Учитель XXI века должен обладать многими профессиональными компетенциями, позволяющими ему планировать, организовать и реализовать как обучающую, так и воспитательную деятельность. Учителю отводится роль наставника, советника, который готовит учащихся к самостоятельному учению, создает условия для эффективной работы с использованием современных технических средств обучения, развивает мотивацию учащихся. В статье подчеркивается, что основную роль в дидактическом процессе, наряду с профессиональными компетенциями учителя, играет его личность.

Ключевые слова: образовательная система, квалификации и профессиональные компетенции учителя, дидактическая компетенция, языковая компетенция, педагогическая компетенция, коммуникативная компетенция, личность учителя.

New requirements for a contemporary teacher in the context of European integration

Abstract

The article discusses the new requirements set for the contemporary educational system and for teachers as well. The 21st century teachers should possess several professional competences that would enable them to plan, organize and realize both didactic and upbringing activity. A teacher is charged with the role of a counsellor, who prepares pupils for independent learning, creates conditions for effective work, taking advantage of contemporary technical teaching aids, and develops pupils' motivation. The article emphasises the fact that, apart from the teacher's professional competence, his/her personality plays a significant role in the didactic process.

Key words: educational system, qualifications and professional competences, didactic competence, language competence, communicative competence, pedagogical competence, teacher's personality

Dorota Dziewanowska
Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie
Instytut Neofilologii (filologia rosyjska)
e-mail: ddziewanowska@o2.pl
+48126626740